

Kielak, Bernard

Oskary dla kurpiowskich artystów

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 12, 315-322

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Oskary dla kurpiowskich artystów.

Zainteresowanie kulturą wsi polskiej, kształtujące się naukowe podejście do tej dziedziny, przypada na naszych ziemiach na lata 30-te i 40-te XIX w. Nie wnikając w historię badań etnograficznych można stwierdzić, iż prawie przez sto lat polska kultura ludowa zwłaszcza sztuka ludowa, traktowana była (z nielicznymi wyjątkami) jako zjawisko anonimowe. Sytuacja zaczęła zmieniać się dopiero po II wojnie światowej, kiedy to prace rzemieślników wiejskich i prace plastyczne coraz częściej posiadają dane imienne o ich wykonawcy. Przykładem nowego traktowania czyli autoryzowania twórczości regionalnej może być konkurs sztuki ludowej, zorganizowany w 1948 r na plebani w Kadzidle. Konkurs ten miał ogromne znaczenie dla kultury ludowej Puszczy Zielonej. Był to pierwszy konkurs w regionie o tak rozległym zasięgu, wielości dziedzin podlegających przeglądowi, był początkiem odchodzenia od ogólnego pojęcia „twórca kurpiowski” na rzecz konkretnych nazwisk, nota bene - znanych później w kraju i za granicą, liczny udział w nim twórców i plon konkursu pozwoliły w następnym roku na założenie w Kadzidle spółdzielni cepeliowskiej. Z przykrością trzeba stwierdzić, że tegoroczna, 50-ta rocznica tego bardzo znaczącego dla Kurpiowszczyzny i jej kultury ludowej konkursu pozostała bez echa. Kolejne dziesięciolecia po ostatniej wojnie przynosiły powolną może ale stałą poprawę. Znani z imienia i nazwiska twórcy kurpiowscy coraz częściej występowali w różnych wydawnictwach, katalogach, opracowaniach. Kwestia ta nie dotyczy wyłącznie artystów ludowych Puszczy Zielonej, w większości regionów popularyzowani byli twórcy miejscowego rękodziela i sztuki ludowej.

Popularyzacja ta rzadko jednak szła w parze ze satysfakcjonowaniem i honorowaniem w szczególny sposób artystów wiejskich. Dla docenienia roli tych twórców i ich uznania miesięcznik mazowiecki „Barwy” w 1973 r wyszedł z inicjatywą ustanowienia nagrody „Za zasługi dla kultury ludowej”, która otrzymała imię wybitnego etnografa - Oskara Kolberga. Od 1974 r nagrodę otrzymują najlepsi twórcy i artyści ludowi, badacze i popularyzatorzy kultury ludowej, zespoły folklorystyczne. Wśród laureatów Nagrody im. Oskara Kolberga znajduje się liczna grupa artystów ludowych naszego regionu. Zagadnienie honorowania jedną z najbardziej znaczących dla kultury wiejskiej nagród kurpiowskich twórców i artystów ludowych zostało omówione w VIII tomie

„Zeszytów Naukowych OTN”*. W artykule zostały zaprezentowane sylwetki artystów z całego regionu kurpiowskiego (Puszczy Białej i Zielonej), w tym także zespół „Kurpianka” z Kadzidła, życiorysy laureatów nagrody za lata 1974-1994, łącznie - 16 nagrodzonych. Wspomniany artykuł kończył się życzeniem by grono wyróżnionych ulegało systematycznemu poszerzaniu... i tak też się stało.

W ostatnich kilku latach (1995-1998) kolejni twórcy i artyści ludowi Kurpiowszczyzny znaleźli się na liście laureatów tej prestiżowej nagrody. Do wyróżnionych w tej grupie należą: Stanisława Niedźwiedzka ze wsi Baba, gm. Lyse, Kapela ludowa J.Mroza z Kadzidła, Mieczysław Zaniewski zam. obecnie w Płońsku, Zespół Regionalny „Puszcza Biała” z gminy Rząśnik, Marianna Pogłód ze wsi Lutobrok gm. Zatory.

Sylwetki twórców ludowych Kurpiowszczyzny.

STANISŁAWA NIEDŹWIEDZKA

Nagroda - 1995

Urodziła się 10 stycznia 1908 r. we wsi Tatary koło Kadzidła, córka Konstantego Konopki i Marianny z d. Staśkiewicz. W gospodarstwie rodziców pracowała do 1928 r, kiedy to wyszła za mąż i przeniosła się do miejscowości Baba, gdzie mieszka do chwili obecnej. W rodzinnym domu nauczyła się od matki, wybitnej twórczyni ludowej, wykonywania różnych wyrobów plastyki ludowej. Wycinankarstwem zajmuje się od 9-go roku życia, umie też robić noworoczne wypieki z ciasta tzw. byski i nowe latka, ponadto palmy wielkanocne, pisanki, bukiety z bibuły, kierce, pająki. W młodości zajmowała się również koronkarstwem i tkactwem.

Najbardziej znana jest jako wycinankarka. Wykonuje wszystkie rodzaje miejscowych wycinanek - gwiazdy, leluje, drzewka, ptaki. Wzornictwo jej prac oparte jest w całości na tradycji regionalnej przy czym charakteryzuje się własnymi, indywidualnymi rozwiązaniami. Podobnie swoiste wzornictwo stosuje w palmach wielkanocnych a wysoki poziom artystyczny jej wyrobów plasuje ją w czołowej grupie wśród najwybitniejszych artystek ludowych Kurpiowszczyzny. Większość swych prac dostarczała do Sp. „Kurpianka” w Kadzidle współpracując z tą Spółdzielnią od chwili jej powstania (1950). Należała i należy, pomimo podeszłego wieku, do twórczyń bardzo aktywnych. Brała udział w bardzo wielu konkursach i wystawach sztuki ludowej. Wśród udokumentowanych konkursów wymienić można np. konkurs sztuki ludowej z okazji V Światowego Festiwalu Młodzieży w Warszawie w 1955 r, „Noworoczne pieczywo kurpiowskie” w Kadzidle w 1961 r, „Polska wycinanka ludowa” w Łowiczu w 1970 r (II nagroda) czy Ogólnopolski Konkurs Sztuki Ludowej „Ojczyzna” w Lublinie

w 1984 r. corocznie uczestniczy (od wielu już lat) w konkursie plastyki obrzędowej we wsi Łyse uzyskując systematycznie jedną z głównych nagród.

Obok udziału w konkursach wielokrotnie prezentowała swój dorobek artystyczny i dorobek regionu na kiermaszach, targach sztuki, cepeliadach w Warszawie, Krakowie, Sanoku, Ciechanowcu, Piszcu, Łomży, Nowogrodzie, Kolnie, Szczytnie, Goniądzu i wielu innych, często ją można było spotkać na Dniach Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce.

Liczne jej prace, ze względu na wysokie walory artystyczne, znalazły się w zbiorach muzealnych, np. Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie, Muzeum Etnograficznego w Krakowie, muzeów okręgowych w Białymstoku, Łomży, Ostrołęce, w skansenie w Nowogrodzie. Własne umiejętności plastyczne przekazała wnuczce Marii oraz synowej.

St. Niedźwiedzka należy do Stowarzyszenia Twórców Ludowych (od 1975 r) oraz Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (od 1988 r).

Za swe wysokie osiągnięcia twórcze i aktywne propagowanie kultury regionalnej uzyskała szereg nagród i wyróżnień. Na uwagę zasługują: nagroda za upowszechnianie kultury na Białostocczyźnie (1975), Nagroda im. Jana Pocka (1977), medal 40-lecia PRL (1984) oraz ta ostatnia - Nagroda im. Oskara Kolberga.

KAPELA J. MROZA - KADZIDŁO

Nagroda - 1995

Kapela kadzidłańska należy do najdłużej działających i najbardziej znanych kapel ludowych regionu kurpiowskiego. Od chwili jej powstania (1946-1947) i działalności pod kierownictwem Józefa Mroza przewinęło się przez ten zespół wielu uzdolnionych, utalentowanych muzyków kurpiowskich. Doceniając ogromny wkład kapeli kadzidłańskiej w zachowywanie i popularyzowanie folkloru puszczańskiego a jednocześnie honorując najdłużej działających w niej, żyjących wówczas członków Nagroda im. O. Kolberga została przyznana kapeli w składzie:

JÓZEF MRÓZ - harmonia pedałowa

Józef Sobiech - skrzypce

Tadeusz Wołosz - bębenek

W tym miejscu wypada przybliżyć sylwetki nagrodzonych muzykantów kurpiowskich.

JÓZEF MRÓZ

Urodził się 17 stycznia 1917 r w Kadzidle. Rodzice nie posiadali gospodarstwa rolnego więc syn zajmował się, obok nauki w szkole, różnymi zajęciami, w tym także muzykowaniem. Od najmłodszych lat wykazywał zainteresowanie muzyką. Chodził na wiele zabaw wiejskich, wesel przysłuchując się grze dawnych, jak mówił „doskonałych” muzykantów. Od 14-go roku życia sam rozpoczął granie, głównie na weselach jako członek różnych miejscowych kapel. Za zarobione pieniądze kupił sobie harmonię pedałową i od tego momentu utrzymywał się z muzykowania, początkowo w Kadzidle, później wędrując po całym regionie. Gdy nauczył się posługiwać nutami wędrując po Kurpiach notował stare, charakterystyczne dla regionu pieśni i melodie.

W latach okupacji dwukrotnie został wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec. Po zakończeniu wojny wrócił do Kadzidla i swego ulubionego zajęcia - grania. Włączył się do tworzonych zaraz po wojnie zespołów świetlicowych i od tej chwili rosła popularność J.Mroza jako doskonałego muzykanta ludowego. Wielokrotnie już pisano o współpracy Mroza (i innych artystów kurpiowskich) z twórcą zespołu „Mazowsze” Tadeuszem Sygietyńskim, prawdą jest jednak, że dzięki talentowi kadzidlańskiego harmonisty kurpiowski folklor był szeroko propagowany w kraju i za granicą.

Zespół świetlicowy i kapela Mroza stały się podstawą utworzonego w 1954 r zespołu regionalnego „Kurpianka”. Z zespołem tym był związany przez kilka dziesięcioleci występując na bardzo wielu scenach kraju a także we Włoszech, Wielkiej Brytanii, Białorusi, Ukrainie, Niemczech, Jugosławii, Bułgarii. Obok występów na różnego rodzaju festiwalach i przeglądach folklorystycznych kapela wraz z zespołem „Kurpianka” nagrała płytę długogrającą, miała też szereg nagrań radiowych i telewizyjnych.

W ostatnich latach, w ramach programu „Ginące zawody” przekazywał swe umiejętności młodym a nawet bardzo młodym mieszkańcom Kadzidla, którzy - miejmy nadzieję - będą kontynuatorami dzieła Józefa Mroza.

Wieloletnia działalność muzyczna sprawiła, że otrzymał odznakę „Zasłużony Działacz Kultury”, był laureatem Nagrody im. Jana Pocka, przyznanej przez redakcję „Chłopskiej Drogi” (1988) a zwieńczeniem jego pracy na rzecz regionu - Nagroda im. O. Kolberga.

Zmarł 14 stycznia 1997 r.

JÓZEF SOBIECH

Urodził się 11 maja 1931 r w Kadzidle, pochodzi z rodziny chłopskiej. Po ukończeniu szkoły podstawowej kontynuował naukę w Gimnazjum Mechanicznym w Ostrołęce. Podejmował różne zajęcia, pomagał w gospodarstwie, pracował w Gminnej Spółdzielni S Ch, później zaś w zespole regionalnym

„Kurpianka” w Kadzidle. W początkach lat 60-tych pracował w ostrołęckie Celulozie, początkowo w zakładzie, następnie w Zakładowym Domu Kultury jako dyrygent orkiestry dętej. Podczas pracy w ZDK-u rozpoczął zaoczne studia w Ludowym Instytucie Muzycznym w Łodzi w klasie akordeonu. Po likwidacji orkiestry wrócił do Kadzidla i związał się z zespołem „Kurpianka”, z którym współpracował i współpracuje do chwili obecnej.

J. Sobiech posiada umiejętności gry na kilku instrumentach. Początki jego drogi **muzycznej zaczęły się** po wojnie od nauki gry na trąbce, później w LIM-ie nauczył się grać na akordeonie zaś gry na skrzypcach nauczył się sam.

Wykonuje bogaty repertuar melodii i pieśni kurpiowskich, które notował od starszych muzykantów, w głównej mierze od Józefa Mroza. Z kapelą Józefa Mroza związał się w początkach lat pięćdziesiątych, grali na weselach, zabawach, później w zespole „Kurpianka”. Jako członek zespołu a jednocześnie kapeli występował na terenie prawie całego kraju a także za granicą.

J. Sobiech nie ogranicza się w swej działalności muzycznej jedynie do „Kurpianki”. W 1974 ; był jednym z organizatorów zespołu folklorystycznego „Nowe latko”, który powstał przy szkole podstawowej w Kadzidle, współpracuje z Klubem Seniora, działającym przy miejscowym GOKSiR-ze. Należy także do aktywnych działaczy Oddziału Kurpiowskiego Stowarzyszenia Twórców Ludowych pełniąc przez kolejną kadencję funkcję w zarządzie Oddziału.

TADEUSZ WOŁOSZ

Urodził się 30 sierpnia 1929 r w Kadzidle. W latach powojennych zajmował się różnymi dorywczymi pracami, później pracował w Urzędzie Poczтовым w Kadzidle a następnie w Sp. „Kurpianka” skąd przeszedł w 1989 r na emeryturę.

Działalność artystyczną rozpoczął w latach okupacji, jako kilkunastoletni chłopak. Gry na bębenu, jednym z podstawowych instrumentów kapeli kurpiowskiej, nauczył się od starszych, doświadczonych muzykantów. Z kapelami często grywał na różnych uroczystościach, zabawach wiejskich, zarabiając w ten sposób na życie. W momencie postania zespołu „Kurpianka” został członkiem zespołu grając w kapeli na bębenu a w razie potrzebny był również tancerzem i śpiewakiem. Z zespołem występował w różnych regionach kraju, umiejętności muzyczne i taneczne prezentował też w Związku Radzieckim, Berlinie Zachodnim, Jugosławii, Belgii, Bułgarii.

Jako członek kapeli J.Mroza dokonał wielu nagrań radiowych i telewizyjnych, uczestniczył w realizacji filmu „Wesele kurpiowskie” (1954). Obok działalności artystycznej należał do aktywnych działaczy społecznych, zwłaszcza w swoim środowisku. Za działalność kulturalną i pracę zawodową w 1984 r otrzymał medal 40-lecia PRL.

MIECZYŚLAW ZANIEWSKI**Nagroda - 1995**

Twórca ludowy, który nie jest bezpośrednio związany z regionem kurpiowskim lecz pochodzi z terenów pogranicznych wschodniej części Puszczy Białej. Zarówno miejsce urodzenia jak i długoletnia działalność na obszarze województwa ostrołęckiego skłaniają do zaliczenia go w poczet twórców ludowych, jeśli nie regionu to województwa kurpiowskiego.

Urodził się 24 maja 1913 r w Sulęcinie Szlacheckim koło Ostrowi Mazowieckiej w rodzinie chłopskiej. Po ukończeniu szkoły podstawowej przez trzy lata pobierał naukę zawodu u kowala w rodzinnej wsi. Następne kilka lat był czeladnikiem u kolejnych kowali na terenach m.in. powiatów ostrowskiego i łomżyńskiego. Po uzyskaniu dyplomu w Izbie Rzemieślniczej w Białymstoku podjął pracę w warszawskich zakładach metalurgicznych. Z chwilą wybuchu wojny wrócił na wieś i ponownie zajął się kowalstwem. W dwa lata po zakończeniu wojny wybudował własną kuźnię, w której pracował prawie 20 lat.

W późniejszym okresie pracował w różnych zakładach jako ślusarz remontowy, był też nauczycielem zawodu w Technikum Mechanizacji Rolnictwa w Lubiejewie k. Ostrowi Maz. Kowalstwa artystycznego uczył się samodzielnie. W oparciu o wzornictwo z książek tworzył i rozwijał własne projekty. Stosując wszystkie tradycyjne techniki kowalskie wykonywał różnorodne okucia budowlane (haczyki, zawiasy, klamki), kraty i przedmioty użytku domowego, zwłaszcza dla miejskiego odbiorcy - komplety kominkowe, lampy, świeczniki itp.

Zachętą do działalności artystycznej była II nagroda w eliminacjach do ogólnopolskiej wystawy rzemiosła artystycznego (1969). Później brał udział w licznych wystawach i konkursach np. w Poznaniu, Płocku (I nagroda), Warszawie, Radomiu. Od 1971 r współpracował z Cepelią wykonując na zamówienie różne wyroby kowalskie - kraty, balustrady itp. W latach 70-tych uczestniczył także w kiermaszach i jarmarkach sztuki ludowej, m.in. w Płocku, Warszawie, Ostrołęce, Pułtusk. W 1985 r Muzeum Rolnictwa w Ciechanowcu zorganizowało mu wystawę indywidualną, prezentującą cały dotychczasowy dorobek twórcy. Prace M.Zaniewskiego znajdują się w zbiorach wielu muzeów - w Warszawie, Płocku, Radomiu, Ostrołęce, Ciechanowie, Ciechanowcu. Formą docenienia jego długoletniej pracy artystycznej, wyjątkowych uzdolnień i umiejętności manualnych jest przyznanie artyście Nagrody im. O.Kolberga.

ZESPÓŁ REGIONALNY „PUSZCZA BIAŁA”**Nagroda - 1996**

Zespół „Puszcza Biała” powstał w 1979 r przy Spółdzielni „Twórczość Kurpiowska” w Pułtusk. Inicjatorami zorganizowania zespołu byli Mieczysław Walaśkiewicz - prezes Spółdzielni i Bonifacy Kozłowski - niestrudzony działacz

regionalny. W skład zespołu weszli pracownicy i członkowie Spółdzielni oraz niezrzeszeni mieszkańcy wielu wsi regionu. Do interesujących należy fakt, że w „Puszczy Białej” znalazły swe miejsce wszystkie generacje - ludzie starsi, średnie pokolenie ale także wielu ludzi młodych, przywiązanych do tradycyjnego folkloru swego miejsca zamieszkania.

Pod patronatem Cepelii zespół istniał do chwili likwidacji Sp. „Twórczość Kurpiowska”, obecnie jego siedzibą jest wieś Dąbrowa w gm. Rząśnik a pieczę nad nim sprawuje Wojewódzki Ośrodek Kultury w Ostrołęce.

W programie zespołu znajdują się wszystkie tradycyjne tańce regionalne, wykonywane w naturalny, niestylizowany sposób, podobnie muzyka, pieśni, scenki obrzędowe opierają się na miejscowym folklorze, poszerzonym w niektórych wypadkach o pieśni i tańce sąsiednich części Mazowsza. Zespół występował na licznych konkursach i przeglądach folklorystycznych, zarówno lokalnych jak też ogólnopolskich. Owocnym był udział w ogólnopolskich przeglądach zespołów Cepelii w Krakowie, w których „Puszcza Biała” zdobyła kilkakrotnie czołowe nagrody, podobnie wysoko oceniono umiejętności zespołu na festiwalach w Rzeszowie i Kazimierzu Dolnym. Oprócz wielu występów krajowych uczestniczył także w światowym festiwalu folklorystycznym we Francji (1985), zaprezentował się również w Związku Radzieckim (kilkakrotnie), w Bułgarii, na Węgrzech. W dorobku „Puszczy Białej” znajdują się nagrania radiowe i telewizyjne, członkowie zespołu uczestniczyli w nagraniach filmu z cyklu „Tańce polskie”. Zapleczem zespołu jest działający przy nim młodzieżowy zespół „Dzieci Puszczy Białej”. Zespół dziecięcy istnieje od 1982 r i ma już znaczące osiągnięcia i nagrody. Regionalny Zespół „Puszcza Biała” w uznaniu zasług w kontynuowaniu i popularyzowaniu folkloru kurpiowskiego otrzymał odznakę „Za zasługi dla województwa ostrołęckiego” a także Dyplom Honorowy Ministra Kultury i Sztuki.

MARIANNA POGLÓD

Nagroda - 1998

Urodziła się 1 sierpnia 1916 r we wsi Mystkowiec - Szczucin, tam też ukończyła 4-klasową szkołę powszechną. Hafciarstwem zajęła się w 12-tym roku życia. Haftowania nauczyła się od sąsiadki ze swej wsi Aleksandry Kołakowskiej. Zajęcie traktowała zarobkowo, gdyż po dojściu do znacznej wprawy umiała bardzo szybko i dokładnie haftować serwetki, obrusy, znajdując przy tym licznych nabywców.

W 1938 r wyszła za mąż i przeniosiła się na gospodarstwo męża do Lutobroku. Zajęcia w gospodarstwie umiejętnie łączyła z pracami hafciarskimi. W swej działalności rękodzielniczej skupiła się na hafcie na płótnie stosując białą i kolorową (czerwoną) molinę. Wykonywała szeroki asortyment wyrobów -

obrusey, serwetki, komplety serwetek, bieźniki, koszule damskie do stroju regionalnego. Wyroby M.Pogłódowej odznaczają się interesującymi rozwiązaniami plastycznymi, mieszczącymi się jednak w tradycyjnym wzornictwie regionalnym a także wielką dokładnością i solidnością wykonania.

Od 1938 r swoje wyroby dostarczała do spółdzielni rękodzielniczej w Pniewie, po II wojnie - do spółdzielni cepeliowskiej w Pułtusk. W Spółdzielni była aktywną działaczką pełniąc przez dłuższy czas różne funkcje w zarządzie spółdzielni.

Umiejętności hafciarskie przekazała swym córkom, jak również bardzo licznej grupie sąsiadek i znajomych we własnej i okolicznych wsiach. Przez długi okres brała udział w konkursach, przeglądach i wystawach sztuki ludowej.

Pierwszą z wystaw, w której uczestniczyła była wystawa zorganizowana w 1934 r w Warszawie (Dolina Szwajcarska) gdzie otrzymała I nagrodę za haft. Kolejnymi wystawami były prezentacje na Zamku w Pułtusk (1947), tamże w 1953 r, w Płocku w 1966 r rozpoczynające długą listę konkursów i wystaw, w których uczestniczyła. Nie sposób wymienić choćby ważniejszych konkursów, wystarczy wspomnieć, że jej aktywna postawa w kontynuowaniu kultury regionalnej a także działalności społecznej przyniosła szereg odznaczeń i wyróżnień. Wśród znaczących wymienić można odznakę „Za zasługi dla województwa ostrołęckiego”(1983), odznakę „Zasłużony dla Cepelii” (1986), „Zasłużony Działacz Ruchu Spółdzielczego” (1986) oraz przyznany w 1979 r Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Uhonorowanie M.Pogłód nagrodą im. O.Kolberga spełniło istniejące w środowisku oczekiwania a jednocześnie poszerzyło nieliczną jeszcze grupę nagrodzonych twórców i artystów ludowych kurpiowskiej Puszczy Białej.

Zaprezentowani artyści Kurpiowszczyzny swą wytrwałą pracą, wybitnymi osiągnięciami na polu kultury ludowej, jej ochrony i popularyzacji w pełni zasłużyli na otrzymane nagrody. Nie zamykają oni jednak listy ludzi, którzy wnieśli swój wkład w dzisiejszy obraz kulturowy regionu. Żyć należy nadzieje, że „Klub Kolbergowców” na Kurpiach stawać się będzie wciąż liczniejszy, proporcjonalny do działających w regionie kontynuatorów tradycyjnej kultury puszczańskiej.

*) B. Kielak - Kurpiowscy laureaci Nagrody im. Oskara Kolberga. „Zeszyty Naukowe” t.VIII, 1994, s. 290 - 302.